

1755 Brannen på Ertsgård

Når jeg sitter her og skriver ligger Trønderavisa ved siden av. På hele førstesiden lyser et bilde i dobbeltforstand av en gårdsbrann mot meg. Nå igjen! Jeg synes jeg har sett bildet før - ja, faktisk talt mange ganger før. Tankene går tilbake. Det er ikke bare de siste årene at det har vært mange gårdsbranner. Det brant "godt" i Nord-Trøndelag "før i tida" også. Det brenner dessverre mye i vårt fylke - for mye. Og da tenker jeg ikke på det du vet!

Vi skriver 1722 og Østre Ulstad gård legges i aske. Husbonden John og hans hustru søker om å få slippe skatt. Det blir innvilget for 2 år i 1724, og familien hadde da trolig startet gjenoppbyggingen. I 1731 blir sønnen Peder født. 20 år senere bygsler han Ulstad etter sin far, men kjøper så Ertsgård den 2.juni 1755 for 900 rdlr. Hans mor er da død, og faren blir trolig med på kår. Peder bygsler så Ulstad til Ivar Gunnarsen Fordal i 1757. Sistnevnte gifter seg i 1755, og han og hans 17-årige kone ønsker å starte familie. På de nærmeste 18 årene får de 10 barn. Av disse dør 6 som unge. Ulykkene rammet folket på Ulstad på så mange vis.

Vår Peder har nå flyttet til Ertsgård sammen med sin kone, Anne Gunnarsdatter Trøite. De skulle få 8 barn, og er besteforeldre til eidsvollsmannen Peter Ertsgård. Den høsten var det meget å gjøre på Ertsgård. Mye skulle ordnes for å få det slik de ønsket det på ny-gården. Men det unge paret var viljesterke, og det den 24-årige Peder fryktet aller minst var arbeid. Dagene ble kortere og kortere. Men det var nok å gjøre inne. Talglysene kastet skinn over treåringen John som lekte med sitt på gulvet. Kjeften gikk i ett sett - ivrig som han var for å gjøre seg forstått verbalt - slik det er for alle treåring. Mor Anne måtte som alle mødre svare på spørsmål, om igjen og om igjen - det tok liksom aldri slutt. Nå skulle hun legge minstemann Gunnar. Ettåringen hadde kolikk. Skrik og smerte satte paret på sin prøvelse. Utover ettermiddagen ble det mange runder over gulvet med Gunnar i trøstende armer. Slik hadde det vært hver natt i flere uker. Som mannfolk flest lurte Peder seg ut i bua i påskudd av å måtte reparere noe seletøy, mens mor Anne fikk ta støytten med ungeskrik.

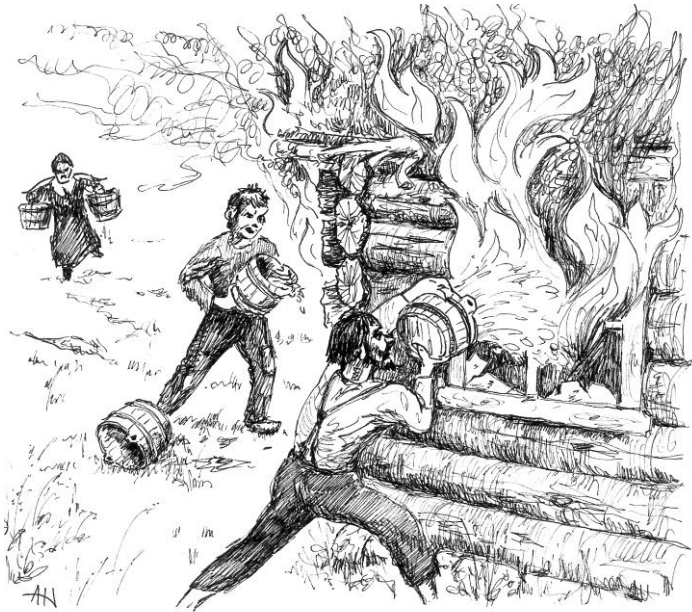

Utpå kvelden så det ut til å roe seg litt i våningshuset på Ertsgård. Og bra var det - for kvelden var ikke som andre kvelder. Det var "lille juleaften". Det lå en viss spenning i lufta. Ikke fordi det var jul i vår forstand, men fordi datidens skikker krevde sitt. Det var ikke julegaver, juletre eller nisser. Alt dette kom over hundre år senere. Men det var "sjursmessedagen" - trolig den 23.desember. Når en ikke er helt sikker, kan det skyldes at nevnte merkedag varierer litt i landet hva gjelder datoen, men i Trøndelag og Nordland var det mest sannsynlig den 23.desember. Vi vet heller ikke hvilken Sjur (Sigurd) dagen er oppkalt etter. Kanskje var han kun en bygdahelgen som bare har vært dyrket innenfor lokale begrensede områder? Denne "sjursmessdagen" skulle ende i tragedie for den nye familien på Ertsgård.

Før dagen var omme var samtlige hus på gården nedbrente, med unntak av et tørkehus. Det hevdes at dette skjedde på "sjursmessedagen" - og at det var tirsdagskvelden den 23.desember tyder følgende sitat fra gårdsboka: "Folka på Ertsgård måtte ty til tørkehuset, og her måtte dei halda jul, den første etter dei hadde komi til garden". Hadde brannen skjedd den 12.desember - som også ble kalt "sjursmessdagen" enkelte plasser i landet, tror jeg ikke denne setningen

hadde blitt så ”dramatisert” i Stjørdalsboka. Selve juledagen - som var ”større” enn julekvelden, ble de sikkert tatt hånd om av naboer eller andre. Men jula som helhet ble nok tilbrakt i tørkehuset. Det var bare slik - en lå ikke andre til byrde dersom en hadde ett tak over hodet selv.

Hva som var årsaken til brannen, er ikke godt å si. Den startet trolig tidlig på kvelden - eller rettere sagt før folket hadde gått til ro, i og med at ingen omkom. Siden alle husene brant ned, var den trolig eksplosiv som følge av sterk vind. Det brenner godt i gamle trehus, det går fort - styggfort - og på den tiden var ikke mulighetene til å slukke særlig store - for å si det forsiktig. Hadde de alle ligget og sovet, ville det trolig blitt en dødsbrann.

Siden det var ”sjursmessedagen” - og dette er lagt så vekt på i tradisjonsfortellingen - er jeg fristet til å tro at datidens skikker kanskje hadde noe med brannen og gjøre. Det er dokumentert at på midten av 1700-tallet var skikken med å drikke Marias skål svært utbredt. Det skjedde opp mot midnatt, altså om kvelden den 23. desember. Hele dagen forut kunne også være litt ”fuktig”, da skikken tilsa: *”I otten skulde mann da gaa hen til sin nabos fæhus og hestestald, dog uformerket, skuffe du alt skarn, feie gulvet, give kreaturene hø og derpaa reise, men traff dem dem i arbeider, blev de inviterede ind at spise og faa en skaal øl”*. Sistnevnte var nok det mest vanlige, og ølet varmet godt i kalde desemberdager hvor det lå en viss ære i øldrikking tilknyttet juletiden. Dette var ”fester” - hvor resultatet (rusen) ble kalt *mokstrerus* visse steder i landet, hvis betydning ligger i *”å måkå ut”* - i den forstand å fli rent og legge til rette for det nye solåret.

Fra store deler av Trøndelag vet vi om skikken med å besøke hverandre tett opp til jul, hvor det skulle skåles både for godt naboskap og for et grøderikt år. Det heter seg at *”to dramme er sædvanlig i Juulen”*, og det en hadde å velge i var *”en Dram norsk og en Dram fransk Brændevin”* - sistnevnte fra de som hadde litt midler til overs og hadde vært en tur i stiftsstadene. Førstnevnte dram gir nok heller assosiasjoner til Stjørdalsølet. Førjulstradisjonene kunne være svært så fuktige også i gamle dager, marginene så mye mindre - og grunnlaget for å holde varmen så mye større - og så utrolig sårbart gjennom talglys, spritlamper og halm.

Om tradisjonsfeiringen var årsaken til brannen, er selvsagt kun gjetning. Likeså er ”fortellingen” innledningsvis om Peder, Anne og deres barn - en fingert historie, selv om navnene er reelle nok. Men at en slitsom tid, kombinert med en utløsning i hyggelig lag - på et bruk hvor de paradoksalte nok ikke var riktig ”varme” ennå - kunne ha forstyrret konsentrasjonen, er ikke utenkelig. Aktpågivelsen ble mindre - fyringa mer intensiv - kanskje var det ekstra kaldt. Talglysene var mange, folket ble etter hvert flere ”gode naboer” og potensielt brensel så tilgjengelig ved forglemmelse. Det var nok mange som ville besøke nyfolket på gården - slik det var høflig tradisjon på den tiden.

Brannen oppstod - den bare kom - uten at tradisjonsfortellingene har fanget opp noen årsak. Hadde de hatt noen forklaring, ville den trolig ha fulgt med slekta videre. Når jeg har valgt å sette brannen inn i en ”ramme”, har det kun som hensikt å gi tiden et ansikt hva gjelder tradisjoner og skikker - uten at de nødvendigvis var relaterte til området og Ertsgård.

Sommeren etterpå ble Ertsgård bygd opp igjen. I dag fremstår gården som en verdig representant for vår kulturarv, hvor vertskapet Kjellrun og Bjørn Sakshaug lar oss ta del i gamle skikker gjennom tradisjonskost. Og her er det ikke kun sodd, men kalvedans og andre produkter skapt gjennom råvarer fra gården eller nærmiljøet. Gården er i full drift med melkeproduksjon. I tillegg holdes tradisjonene oppe gjennom laksefiske og turisme.

Gården har vært i samme familie de siste 250 årene, og når dette skrives er den 10-ende generasjonen i ferd med å flytte inn, slik at gården skal huse 4 generasjoner samtidig. Det var vanlig før i tiden. I dag er det ikke så vanlig. Samfunnet har utviklet seg – om ikke alltid fremover, så i alle fall videre, og generasjonsboliger i dag gir alltid rom for utfordringer familiemessig. ”Men dette skal gå fint”, sier

Kjellrun det til meg en vakker sommerdag. Gården har tradisjoner. Når jeg sitter slik og hører på Kjellrun og Bjørn, får jeg en sterk følelse av engasjement. Sterke personligheter som vil noe, og som tror at gårder og bygda har sjel. Vår lokale historie er langt mer enn Steinvikholm og Hegra festning. Gårdshistorien i bygda er selve bærebjelken. Dette er vårt livsgrunnlag i dobbelt forstand. Det er gårdene som produserer. Ertsgård har fostret en eidsvollsmann. Verdigheten ivaretas på Ertsgård slik gårdsnavnet forplikter.

